

ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ

ନିରଞ୍ଜନ ମିଶ୍ର

ଜଗନ୍ନାଥ ଧର୍ମ କ'ଣ ?
ସନାତନ ଧର୍ମ କ'ଣ ? କ'ଣ
ଏହା ସନାତନ ଧର୍ମରୁ ଭିନ୍ନ ।
ଯଦି ହଁ ତେବେ ସନାତନ ଧର୍ମର
ସ୍ୱରୂପ କ'ଣ ? ଯଦି ଅଭିନ୍ନ
ତେବେ ସନାତନ ଧର୍ମର ସ୍ୱରୂପ
କ'ଣ ? ଏହି ସବୁ ବିଷୟ
ଉପରେ ହଁ ଏହି ସହଭୂତି
ଆଲୋଚିତ ଅଟେ । ତେବେ

ପ୍ରଥମେ ଆମେ ସନାତନ ଧର୍ମ ଉପରେ ଆଲୋଚନା କରିବା ।
ବ୍ୟାକରଣ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ଦେଖିଲେ 'ସନତନସ୍ୟ ଧର୍ମ ସନାତନ
ଧର୍ମଃ । ସନାତନଶ୍ଚାସି ଧର୍ମଶ୍ଚ ସନାତନ ଧର୍ମଃ । ସନାତନଶ୍ଚାସୌ ଧର୍ମଶ୍ଚ
ସନାତନ ଧର୍ମଃ । ସନାତନୟତୀତି ସନାତନଃ । ଅର୍ଥାତ୍, ଯାହା
ଭଗବାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସ୍ଥାପିତ ଏବଂ ଯାହା ସୃଷ୍ଟିର ଆରମ୍ଭରୁ ବର୍ତ୍ତମାନ
ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜୀବିତ । ପୁନଶ୍ଚ ଯାହା ନିଜର ଅନୁଗାମୀଙ୍କୁ ଶାଶ୍ୱତ କରାଏ
ଏବଂ ଅନ୍ତିମରେ ଯାହା ଚିରନ୍ତନ ବିଦ୍ୟମାନ ଥିବା ବା ସମସ୍ତ ପ୍ରାଣୀ
ଜଗତକୁ ପରମଜ୍ୟୋତି, ପରମ ଆନନ୍ଦ, ନିତ୍ୟଶୁଦ୍ଧ, ବୁଦ୍ଧ, ମୁକ୍ତ କରିବା
ସଂଗେ ସଂଗେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କ ସହିତ ଏକାକାର କରିଥାଏ,
ତାହା ହଁ ସନାତନ ଧର୍ମ ଅଟେ । ସେହି ସନାତନ ଧର୍ମର ଆଧାରତତ୍ତ୍ୱ
ଏବଂ ଶ୍ରୁତିସ୍ମୃତି ଆଦିକୁ ମଙ୍ଗଳ କଲାପରେ ଯେଉଁ ଅମୃତ ନିଃସୃତ
ହୋଇଥାଏ, ତାହା ହଁ ଜଗନ୍ନାଥ ଧର୍ମ । ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ନିଖୁଳ ବିଶ୍ୱକୁ
ବ୍ୟାପୀ ବେଦନାମୁକ୍ତ କରିବା ପାଇଁ ଦାରୁ ରୂପରେ ଆସାନ । ଓଡ଼ିଶାର
ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଜୀବନଧାରା ସହିତ ସେ ଘନିଷ୍ଠ ଭାବରେ ସଂଶ୍ଳିଷ୍ଟ ।
ଭକ୍ତମାନଙ୍କ ପାଇଁ ପତିତଜନମାନଙ୍କ ଉଦ୍ଧାର କରିବା ପାଇଁ
ପୁରୀକ୍ଷେତ୍ରରେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ଅବସ୍ଥିତ । ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ହଁ ଚିଦଚିତ୍ ବିଶିଷ୍ଟ
ସମସ୍ତ ସ୍ଥାବର ଜଙ୍ଗମର କର୍ତ୍ତା ସୃଷ୍ଟି, ସ୍ଥିତି ପ୍ରଳୟ କର୍ତ୍ତା ପରମାତ୍ମା
ପରମପୁରୁଷ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ । ଏହି ତଥ୍ୟ ଶାସ୍ତ୍ରରୁ ପୁରାଣରୁ ନିଃଶସ୍ୟରେ
ସୂଚନା ମିଳିଥାଏ । ମହାଭାରତରେ ଯେତେବେଳେ ପ୍ରଶ୍ନଉଠିଛି 'କୃଷ୍ଣ
ତ୍ୱଂ କଥଂ ପରମପୁରୁଷ ଇତି ଜାନସୀ ।' ଏହି ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଶାସ୍ତ୍ର

ବେଦି ଜନାର୍ଦ୍ଦନ ବୋଲି ମହାଭାରତର ଏହି ଏକ ଅନନ୍ୟ ଏବଂ ଆତ୍ମିକ
ଚରିତ୍ର ସଂଜ୍ଞାଙ୍କର ମୁଖନିଃସୃତ ବାଣୀରୁ ଏହା ସ୍ପଷ୍ଟ ଅଟେ ଯେ
ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ହଁ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଅଟନ୍ତି । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ହୃଦୟରେ ହଁ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର
ନାଭିରେ ନିବେଶିତ ଅଟେ । ଭଗବତ୍ ଗୀତାରେ କୁହାଯାଇଛି -

‘ଉତ୍ତମଃ ପୁରୁଷୋତ୍ତମଃ ପରମାତ୍ମେତ୍ୟତାହୁତଃ
ଯୋ ଲୋକଦ୍ରୁମାବିଶ୍ୟ ବିଭୂତ୍ୟ ବ୍ୟୟଇଶ୍ୱରଃ ।
ଯସ୍ମାତ୍ କ୍ଷରମତୀତୋଽସ୍ତି ଅକ୍ଷରାଦପିତୋତ୍ତମଃ
ଅତୋସ୍ମି ଲୋକେ ବେଦେତ ପ୍ରଥତଃ ପୁରୁଷୋତ୍ତମଃ ।’

ଜଗନ୍ନାଥ ଶବ୍ଦ ହଁ ପରମପୁରୁଷଙ୍କର ଏକ ଅସାଧାରଣ ନାମ
ଅଟେ । କାରଣ ‘ଜଗତଂ ଜଂଗମସ୍ଥାବରାଣାଂ ଲୋକାନାଂ ନାଥଃ ଈଶ୍ୱରଃ
ଇତି । ନାଥ ଅର୍ଥାତ୍ ନଅଥ ଅର୍ଥାତ୍ ଅସ୍ଥାତ୍ ପରେ ନାହିଁମାନେ ଏହାଠାରୁ
ପରେ ଆଉ କିଛି ନାହିଁ । ଜଗନ୍ନାଥ ହଁ ରାମ ରୂପରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ଅଟନ୍ତି ।
ବାଳକାଣ୍ଡ ଅଷ୍ଟାଦଶ ସର୍ଗରେ ସ୍ୱୟଂ ବାଲ୍ମୀକିଙ୍କ ଉକ୍ତି -

‘ଗ୍ରହେଷୁ କର୍କଟେ ଲଗ୍ନେ ବାକ୍ପତି ବିନ୍ଦୁନାସହ
ପ୍ରୋଦ୍ୟମାନେ ଜଗନ୍ନାଥଂ ସର୍ବଲୋକ ନମସ୍କୃତମ୍
କୌଶଲ୍ୟାଂକ୍ରନ୍ତୟଦ୍ରାମଂ ଦିବ୍ୟଲକ୍ଷଣ ସଂଯୁତମ୍ ।

ରକ୍ତବେଦରେ ମଧ୍ୟ ଜଗନ୍ନାଥଧାମ ଏବଂ ନାମସୂଚକ ମନ୍ତ୍ରର
ଦର୍ଶନ ମିଳିଥାଏ । ଯଥା-

ଅଧୋମଦାରୁପ୍ଳବତେ ସିନ୍ଧୋଃପାରେ ଅପୌରଷମ୍ ।
ତଦାଭରସ୍ୱ ଦୁର୍ହଣ ତେନଗଛପରସ୍ତରମ୍ ॥

ପୁନଶ୍ଚ

କଥୟତି ଜିନମେଙ୍କ କେନ୍ଦ୍ରିବୁଦ୍ଧଂ ତଥାବ୍ୟଃ ।
କର କଳିତ କପାଳଂ କଞ୍ଚୟତ୍ତେକପାଦମ୍ ॥
କଳୟତିଶ୍ରବରାଣାଂକୋଂଦ୍ରି ଦେବଂ ଭବନ୍ତମ୍ ।
କଥୟ କିମସି ନତ୍ତଂ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ସୌରେ ॥

ଅର୍ଥାତ୍, ବୌଦ୍ଧମାନଙ୍କର ବୁଦ୍ଧ, ଜୈନଙ୍କର ମହାବୀର,
କାପାଳିକମାନଙ୍କର ଭୈରବ ଏବଂ ଆଦିଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ମତରେ

ଜଗନ୍ନାଥ ଆତ୍ମା, ବଳଭଦ୍ର ଉପାଧି ଏବଂ ସୁଭଦ୍ରା-ମାୟା ଅଟନ୍ତି । ତେବେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଏହା ଏକ ଉପୋଦ୍ଘାତ ରପକ ଐତିହାସିକ ଚିତ୍ର । ଅବତାରଶାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଏହା ଯେ, ଆମର ସନାତନ ଧର୍ମରେ ସବୁକିଛି ମିଳିପାରିବ ଯାହା ଅନ୍ୟତ୍ର ଦୁର୍ଲଭ । ଅର୍ଥାତ୍, ବ୍ୟକ୍ତିର ବୌଦ୍ଧିକ, ମାନସିକ, ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ, ନୈତିକ ବା ପ୍ରବୃତ୍ତିଗତ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସେ ନିଜେ ହିଁ ନିଜର ରୁଚିର କର୍ତ୍ତା ହେବା ଆବଶ୍ୟକ । ଏହା ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କଠାରେ ପରିଲକ୍ଷିତ । କାରଣ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାରୁ ଦେବତା । ବ୍ୟତି ତସର୍ବ ଦୁଃଖାନାଂ ହ୍ରାତିତସର୍ବ ସଂପଦାମ୍ । ତସ୍ମାତ୍ ଦାରୁମୟୀ ମୂର୍ତ୍ତିଃ । ଏଣୁ ଏଠାରେ ସବୁର ସମାହାର ହୋଇଥାଏ । ଆମ ଧର୍ମରେ ମଧ୍ୟ ସକରାତ୍ମକ ବ୍ୟବସ୍ଥା ବହୁତ ବିରାଜିତ । ଯଦି କୌଣସି ଲୋକ ସତ୍‌ମାର୍ଗରେ ଯିବା ପାଇଁ ଇଚ୍ଛୁକ ଅଟେ ତେବେ ଅତିରେ ଜଗତରନାଥ ଜଗନ୍ନାଥ ତାକୁ ନିଜ ଆଡ଼କୁ ଟାଣି ଆଣନ୍ତି । ଯାହାକୁ ଶିବ ଭାବରେ ଶୈବମାନେ, ବ୍ରହ୍ମ ଭାବରେ ବେଦାନ୍ତମାନେ ପୂଜା କରିଥାନ୍ତି । ସେହି ବିଶାଳ ଅବନାଶୀ

ହୃଦୟ ଜଗନ୍ନାଥ ବିଶ୍ୱର ଜନଜୀବନରେ ବହୁ ଭାବରେ ପ୍ରତିଫଳିତ । ସେ କାମନାର ଦ୍ୟୋତକ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଧର୍ମ ବିଚାରରେ ଜଗନ୍ନାଥ । ଏଣୁ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ବିଗ୍ରହ ତାଙ୍କର ସଭାର ରହସ୍ୟ ସର୍ବଧର୍ମ ସର୍ବ ମତବାଦ ସମନ୍ୱୟର ପିଣ୍ଡ ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ । ଯେଉଁ ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କ ସ୍ୱଭାବ ହେଉଛି ଧର୍ମ ଏବଂ ଯାହାକୁ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ରୂପରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପ୍ରାସ୍ତ୍ରର ଆଶାରଖୁ ଏବଂ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ ଅଧିକାରୀମାନେ ନିଜ ନିଜର ପୃଥକ୍ ଧର୍ମାନୁସାରେ ପୂଜାର୍ଚ୍ଚନା କରନ୍ତି । ପରିଶେଷରେ ‘କ୍ଷମାଃ କୋଷ୍ଠ ତସ୍ୟା ସକଳ ପରିପାଟୀଂ କଥୟନ୍ତୁ ।’ ଏହି ଉକ୍ତି ଅନୁସାରେ ଏହି କ୍ଷୁଦ୍ର ପ୍ରବନ୍ଧଟିରେ ଜଗନ୍ନାଥ ଧର୍ମାନୁସନ୍ଧ୍ୟ ଗାଥା ଗାନ କରିବା ବିଶାଳ ମରୁଭୂମିର ବାଲିକଣିକା ସଦୃଶ ଅଟେ ।

ଏମ୍.ଏମ୍.ଏମ୍./ଏମ୍.ଆର୍.ସି
ରାଜ୍ୟ ସଂଗ୍ରହାଳୟ, ଭୁବନେଶ୍ୱର

ଉତ୍କଳ

ବିଜୟ କୁମାର ମହାନ୍ତି

ଉତ୍କଳ !

ଆଃ ! କି ସୁନ୍ଦର ନାମ ।
କେତେ ମଧୁରତା ଆହା ପୂରିଛି ତହିଁରେ
ଉଜ୍ଜାରଣେ କେତେ ମାଦକତା
ସ୍ନେହମୟୀ ଜନନୀ ସେ ସନ୍ତାନ ବସଳା
ସ୍ୱର୍ଗ ମୁକ୍ତି ପ୍ରଦାୟିନୀ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଶାଳିନୀ
ଅପରୂପ ଶୋଭାମୟୀ କାର୍ତ୍ତି ବିମଣ୍ଡିନୀ । ୧ ।
ବକ୍ଷେ ଯା'ର ପରଂବ୍ରହ୍ମ ଜଗତ ଈଶ୍ୱର
ମହାଲୀଳା ପରକାଶେ ଉଦୟ ଯହିଁରେ
ନୀଳଚକ୍ର ଛୁଏଁ ଯହିଁ ଅନନ୍ତ ଗଗନ
ସାମ୍ୟ ମୈତ୍ରୀ ଗୀତିସଦା କରି ପ୍ରଚାରିତ
ପତିତ ପାବନ ଧୂଳି ଉଡ଼େ ଫରଫର । ୨ ।
ନାହିଁ ଯହିଁ ଭେଦଭାବ ନିଜ ପର କିଛି
ନୁହେଁ ସେ'ତ ଉତ୍କଳର ନୁହେଁ ଏ ରାସ୍ତର
ସେ'ତ ସାରା ଜଗତର
ମହାଶୂନ୍ୟ ପୁରୁଷ ସେ ସକଳ ବିଶ୍ୱର
ଯା ଇଚ୍ଛିତେ ଆତଯାତ ସର୍ବ ତରାତର
ଗ୍ରହ ନକ୍ଷତ୍ରାଦି ଯେତେ ସାଗର ଭୂଧର । ୩ ।

ଶୂନ୍ୟମୟ ପୁରୁଷ ସେ ଅଟେ ଶୂନ୍ୟ ଦେହୀ
ପ୍ରକୃତି ପୁରୁଷ ରୂପେ ହୋଇ ଅବତାର
ବେଦ ଯା'ରେ ନପାରଇ ବର୍ଣ୍ଣ
ନେତି ନେତି ବାକ୍ୟପୁଣି ଉଜ୍ଜାରଇ ସଦା
ଅବାଦ୍‌ମାନସ ଗୋଚର ସେ ମହାବିଜ୍ଞାନ
ପଞ୍ଚ ମହାଭୂତେ ଗଢ଼ା ମହା ପିଣ୍ଡ ଯା'ର
ରହସ୍ୟମୟ ଦେବତା ଏ ମହା ବିଶ୍ୱର
ଜାଣିବ ବା କିଏ ?
ଦେବୋ ନ ଜାନାତି କ୍ରତଃ ମନୁଷ୍ୟଃ । ୪ ।
କେତେ ଭାଗ୍ୟ ନୁହେଁ ସତେ ଉତ୍କଳ ଲକ୍ଷ୍ମୀର
ଧରିଅଛି କୋଳେ ଯା'ରେ କୋଟି ନିଧିକରି
ସେଇ ଭକ୍ତି ଶକ୍ତିମୟୀ ଉତ୍କଳ ଜନନୀ
ପଦତଳେ ସଦା ତା'ର କୋଟି ନମସ୍କାର । ୫ ।

ଅଭିନବ ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ର ‘ମୂରସିଂହ’
ବଲାଙ୍ଗିର